

Kuntoutukseen hakeutuminen ja kuntoutuspäätösten synty Kelassa

Kela huolehtii Suomessa asuvien perusturvas- ta ja toimii eduskunnan säätämien etuuslakien ja -säädösten toimeenpanijana. Kelan hoitamia sosiaaliturvaetuuksia ovat sairausvakuutus- etuudet, kuntoutus, vammaisetuudet, vähim- mäiseläkkeet, työttömän perusturva, yleinen asumistuki, opintotuki, pienten lasten hoidon tuki, lapsilisät, äitiysavustus, sotilasavustus ja maahanmuuttajien erityistuki. Seuraavassa on kuvattu Kelan kuntoutustoimintaa sekä sitä, kuinka kuntoutuspäätös yksittäisen asiakkaan kohdalla syntyy.

Kela on viime aikoina pa- nostanut voimakkaasti pal- veluverkon ja asiakaspal- velun kehittämiseen. Koko maan kattava toimistoverkko on turvattu siirtämällä säh- köisen asiakirjahallintajär- jestelmän avulla etuuksien ja ratkaisutyötä ruuhkaisis- ta toimistoista vähemmän kuormittuneisiin. Näin on voitu myös tasata eroja ha- kemusten käsittelyajoissa eri alueiden välillä. Kuntoutus- asiat käsitellään kuitenkin aina siinä vakuutuspiirissä, jonka alueella asiakas asuu.

Kuntoutuksen asia- kaspalvelu Kelassa

Kelan kuntoutusasioissa on luotu valtakunnallinen asiakaspalveluprosessimalli, joka on otettu käyttöön kai- kissa Kelan vakuutuspiireis- sä keväällä 2005. Valtakun- nallisella mallilla on haluttu turvata asiakkaiden yhden- vertaisuus ja prosessin ke- hittämisen lähtökohtana ovat olleet asiakkaan tarpeet. Valtakunnallisen mallin poh-

jalta Kelan vakuutuspiirit eri puolilla maata ovat voineet muokata omiin paikallisiin olosuhteisiinsa sopivan mal- lin.

Asiakaspalveluprosessin kehittämisen tavoitteena on ollut pitkien käsittelyaikojen lyhentäminen, hyvän laa- dun edistäminen asiakas- palvelussa sekä myös tehok- kuuden lisääminen. Lisäksi on luotu valtakunnalliset menettelytavat esimerkiksi haastattelujen tekemisestä sekä lausuntojen pyytämi- sestä asiantuntijalääkäreil- tä.

Kelan kuntoutustoiminta

Kelan kuntoutustoiminnan perusteena ovat laki Kan- saneläkelaitoksen kuntou- tusetuuksista ja kuntou- tusrahaetuksista (KKRL, 566/2005) sekä Laki kun- toutuksen asiakaspalveluyh- teistyöstä (497/2003). Kelalla on lakisääteinen velvollisuus järjestää vajaakuntoisten am- matillista kuntoutusta ja vai- keavammaisten lääkinnällis-

tä kuntoutusta. Lisäksi Kela järjestää harkinnanvaraista lääkinnällistä kuntoutusta, jota toteutetaan eduskunnan vuosittain myöntämän mää- rärahan mukaan.

Kelan kuntoutusetuuksien saajat 2004:

- Vajaakuntoisten ammatil- lista kuntoutusta sai 17 462 kuntoutujaa.
- Vaikeavammaisten lääkinnällistä kuntoutusta sai 21 289 kuntoutujaa
- Muuta ammatillista ja lää- kinnällistä kuntoutusta sai 49 492 kuntoutujaa

Vajaakuntoisten am- matillinen kuntoutus

Vajaakuntoisen ammatillisen kuntoutuksen tavoitteena on työelämässä pysyminen tai sinne pääseminen. Sen avul- la kuntoutujalle pyritään saamaan tai säilyttämään ammatti ja työ, joka turvaa hänen toimeentulonsa tai josta hän saa olennaisia lisä- ansioita esimerkiksi eläkkeen lisäksi. Perusedellytyksenä ammatillisen kuntoutuksen järjestämiselle on asianmu- kaisesti diagnosoitu sairaus, vika tai vamma, jonka vuok- si työkyky ja ansiomahdolli- suudet ovat olennaisesti hei- kentyneet tai josta aiheutuu työkyvyttömyyden uhka.

Lakisääteisenä ammatilli- sena kuntoutuksena järjes- tetään

- kuntoutustarvetta ja -mah- dollisuuksia selvittäviä tutki- muksia
- työ- ja koulutuskokeiluja
- ammatillista koulutusta
- työhön valmennusta ja työ- kykyä ylläpitävää ja paranta- vaa valmennusta (TYK)

- elinkeinotukea yritystoimintaan
- työn ja opiskelun teknisesti vaativia apuvälineitä vaikeavammaisille

Työeläkelaitoksilla on päävastuu työelämässä olevien ammatillisesta kuntoutuksesta. Kela puolestaan vastaa ammatillisesta kuntouttamisesta silloin, kun hakijana on nuori tai sellainen aikuinen, jolla ei ole pitkäaikaista työkokemusta.

Vaikeavammaisten lääkinnällinen kuntoutus

Vaikeavammaisten lääkinnällisen kuntoutuksen tavoitteena on kuntoutujan työ- tai toimintakyvyn turvaaminen tai parantaminen. Kuntoutuksella tuetaan kuntoutujan mahdollisuuksia selviytyä erilaisista arkielämän toiminnoista julkisen laitoshoidon ulkopuolella. Kuntoutusta järjestetään alle 65-vuotiaalle vaikeavammaiselle, joka saa lapsen korotettua tai erityishoitotukea, korotettua tai erityisvammaistukea tai eläkkeensaajan korotettua tai erityishoitotukea. Lisäksi edellytetään, ettei kuntoutuja ole laitoshoidossa.

Vaikeavammaisen lääkinnällinen kuntoutus perustuu kuntoutujan hoidosta vastaavassa julkisen terveydenhuollon yksikössä tehtyyn kuntoutussuunnitelmaan. Se tehdään yhteistyössä kuntoutujan ja tarvittaessa hänen omaisensa tai muun läheisensä sekä lääkärin ja usein moniammatillisen työryhmän kanssa. Kuntoutussuunnitelma tehdään vähintään vuodeksi ja enintään kolmeksi vuodeksi kerrallaan. Vaikeavammaisen lääkinnällisenä kuntoutuksena Kela järjestää esimerkiksi yksilöllisiä kuntoutus- ja sopeutusvalmennusjaksoja sekä ryhmämuotoisia kursseja ja

avoterapioita.

Harkinnanvarainen kuntoutus

Harkinnanvaraisen kuntoutus kohdistuu pääasiassa työikäisiin työelämässä mukana oleviin kuntoutujiin. Jonkin verran kuntoutusta järjestetään myös lapsille sekä työkyvyttömyys- ja vanhuuseläkkeellä oleville.

Harkinnanvarainen kuntoutus voi olla esimerkiksi

- yksilöllisiä kuntoutusjaksoja

- kuntoutus- ja sopeutusvalmennuskursseja

- ammatillisesti syvennettyä lääketieteellistä kuntoutusta (ASLAK®)

- kuntouttavaa hoitoa Reumasäätiön sairaalassa

- psykoterapiaa

- neuropsykologista kuntoutusta

Kuntoutuksen käynnistyminen

Asiakas itse voi tehdä aloitteen kuntoutukseen tai kuntoutustarpeen voi todeta esimerkiksi asiakasta hoitava lääkäri tai työpajan työterveyshuolto. Myös Kelan toimisto voi ehdottaa asiakkaalleen kuntoutustarpeen ja -mahdollisuuksien selvittämistä, jos esimerkiksi sairauspäivärahan tai muiden etuuksien käsittelyn yhteydessä todetaan kuntoutustarve. Jos asiakkaan sairauspäiväraha hakemusta käsitellään työn tasaamisen vuoksi jossain toisessa Kelan vakuutuspiirissä, kuntoutusasia siirretään aina kotivakuutuspiiriin käsiteltäväksi. Tällöin asiakkaalle lähetetään kuntoutushakemus ja pyydetään, että hän täyttää sen ja palauttaa oman asuinpaikkansa Kelan toimistoon.

Jos asiakas lähettää kuntoutushakemuksensa Kelaan postitse, häneen otetaan tarvittaessa yhteyttä ja pyydetään lisäselvityksiä tai

mahdollisesti varataan aika haastatteluun.

Silloin kun asiakas tuo itse kuntoutushakemuksen Kelaan, toimihenkilö tarkistaa, että hakemus on täytetty asianmukaisesti ja kaikki tarvittavat liitteet ovat mukana. Tarvittaessa asiakas ohjataan muiden kuntoutuspalvelujen piiriin, esimerkiksi terveydenhuollon hoitovastuussa olevaan yksikköön, työeläkelaitokseen, työvoima- tai sosiaalitoimistoon. Jos on tarvetta selvittää, onko asiakkaalla oikeus saada kuntoutus työeläkelaitokselta, toimihenkilö pyytää asiakkaalta suostumuksen asiakirjojen ja tiedustelun lähettämiseen.

Asiakkaan kuntoutusasiain käsittelyssä pyritään noudattamaan yhden käsittelijän periaatetta eli sama toimihenkilö hoitaa asian mahdollisuuksien mukaan ratkaisuun saakka. Näin voidaan taata päätösten hyvä laatu ja samalla varmistetaan asiakkaalle yhteyshenkilö, joka tuntee hänen tilanteensa.

Kuntoutushaastattelu

Asiakkaan oma panos kuntoutuksen suunnittelussa on tärkeä. Kuntoutujan omia toiveita, tavoitteita, elämäntilannetta ja suunnitelmia voidaan selvittää Kelan toimistossa tehtävässä haastattelussa. Kaikkien kuntoutustoimenpiteiden kohdalla ei asiakkaan haastattelua välttämättä tarvita, mutta valtakunnallisen toimintamallin mukaan haastatteluun pyydetään ainakin ammatillisen kuntoutuksen asiakkaat silloin, kun tehdään ensimmäistä ammatillisen kuntoutuksen hakemusta

- vaikeavammaisen lääkinnällistä kuntoutusta hakevat ensimmäisinä vuosina ja silloin, kun kuntoutuspalveluiden määrässä tai sisällössä tapahtuu oleellisia muutoksia

- psykoterapiaa ensimmäistä

kertaa hakevat

- tuki- ja liikuntaelinkuntoutusta hakevat, jos haastattelua tarvitaan päätöksenteon tueksi tai kuntoutuksen oikean kohdentamisen varmentamiseksi

- henkilöt, joiden terveydentilaan ja elämäntilanteeseen liittyvä kuntoutuspalveluiden tarve ja tavoitteet ovat selkiytymättömiä

Asiakas voidaan haastatella myös puhelimitse.

Kuntoutushaastattelussa selvitetään yhdessä asiakkaan kanssa hänen kuntoutustavoitteitaan ja tuetaan kuntoutusprosessiin sitoutumista. Asiakkaalle annetaan tietoa eri kuntoutusvaihtoehdoista sekä kuntoutuspalvelujen sisällöstä ja toteutuksesta. Lisäksi kuntoutujalle selvitetään hänen oikeutensa ja velvollisuutensa. Kuntoutushaastattelussa voidaan sopia myös kuntoutusprosessin kannalta tarpeellisesta sidosryhmäyhteistyöstä ja tarvittavien tietojen pyytämisestä ja antamisesta yhteistyötahoille. Haastattelusta kirjataan tiedot, jotka ovat keskeisiä kuntoutuspäätök-

sen tekemisen kannalta ja kuntoutusta myöhemmin suunniteltaessa. Viimeistään haastattelun yhteydessä asiakkaalta pyydetään kaikki tarvittavat lisäselvitykset.

Valmistelu ja ratkaisu

Kuntoutuksen lähtökohdiana on asiakkaan sairaus tai vamma, joten useimmissa tapauksissa kuntoutuspäätöksen ratkaisemiseksi tarvitaan Kelan asiantuntijalääkärin kannanotto. Kuntoutushaastattelun tehneen toimihenkilön esittelystä asiantuntijalääkäri arvioi etuuden myöntämisen lääketieteelliset perusteet ja antaa niistä lausuntonsa. Kelan asiantuntijalääkärillä on eri rooli kuin asiakasta hoitavalla lääkärillä. Asiantuntijalääkäri katsoo asiakkaan tilannetta sovellettavan lainsäädännön kannalta. Tärkeitä periaatteita asiantuntijalääkärin työssä ovat asiakkaiden yhdenvertainen kohtelu sekä ratkaisujen yhdenmukaisuus ja oikeellisuus lääketieteellisten edellytysten osalta.

Tämän jälkeen kuntou-

tushakemus ratkaistaan. Siihen, päädytäänkö yksittäisen asiakkaan kohdalla myönteiseen vai hylkäävään päätökseen, vaikuttavat sekä vallitseva lainsäädäntö että lääketieteelliset perusteet. Ratkaisusta annetaan kirjallinen päätös ja järjestämisvelvollisuuden mukaisesta kuntoutuksesta asiakkaalla on muutoksenhakuoikeus. Päätös lähetetään tiedoksi sovituille tahoille, esimerkiksi kuntoutuspalvelun toteuttajalle. Päätöstä antaessaan ratkaisija tarkistaa myös, onko ratkaisulla mahdollisesti vaikutusta muihin Kelan etuuksiin.

Kuntoutuspäätöksen toteutumista seurataan Kelassa esimerkiksi kirjamalla palveluntuottajalta saapuneet kuntoutuslausekset Kelan kuntoutustietojärjestelmään. Samalla harkitaan mahdollisten jatkotoimenpiteiden tarpeet ja otetaan tarvittaessa yhteyttä asiakkaaseen.

Irja Kiisseli
Suunnittelija
Kansaneläkelaitos
Terveys- ja toimeentuloturvaosasto
Kuntoutuslinja

Kuntoutusta muutetaan nykytarpeisiin sopivaksi

Johtaja Mikael Forss Kelasta sanoo, että kuntoutuksen sisältöä on muutettava soveltumaan paremmin nyky-yhteiskunnan ja työelämän tarpeita vastaavaksi.

- Työ muuttuu yhä enemmän älylliseksi ja esimerkiksi fyysiset vammat ovat usein tietokonevammoja ja työelämän esteet erilaisia kuin ennen. Kuntoutuksen sisällöllinen vaatimus on entistä useammin fyysisen sijasta mentaalipuolella.

Forss toteaa, että kuntoutettavien joukko muuttuu ja myös tule-sairailta on tu-

levaisuudessa enemmänkin lihas- ja hermoaivoja. Ne johtuvat enemmänkin yksipuolisesta kuormittamisesta kuin raskaasta fyysisestä työstä.

- Mielestäni ei todellakaan riitä, että kuntoutetaan jostakin sairaudesta, vaan pitää myös kuntouttaa johonkin eli työ- ja toimintakykyyn, sanoo Forss. Hän kuitenkin kiistää, että Kelassa olisi jo nyt muutettu käytäntöjä siihen suuntaan, että jos ei kuntoutuksen jälkeen tule työkykyiseksi, ei kuntoutusta myönnetä.

- Emme ole muuttaneet käytäntöjä, mutta sen sijaan niitä on yhdenmukaistettu koko maassa.

Laitoskuntoutus muuttumassa

Laitoskuntoutuksella on edessään kovat haasteet sotaveteraanien poistuessa lähivuosina kuntoutusareenalta. Mikael Forssin mielestä kenttä näyttää hajanaiselta, huonosti koordinoitulta ja yritysraenteeltaan tehottomalta.

Kylpylä-täysihoitola-ajattelusta lienee syytä luopua, ja mm. elintapasairauksia, kuten diabetestä hoidetaan varmaan tulevaisuudessa avokuntoutuksena, sanoo Forss.